

Економічні науки

УДК 336.143.2

Тодорашко Віталій Володимирович

здобувач освітнього ступеня «магістр»

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Гедзюк Владислав Анатолійович

здобувач освітнього ступеня «магістр»

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Тодорашко Віталій Володимирович

соискатель образовательной степени «магистр»

Винницкого торгового-экономического института КНТЭУ

Гедзюк Владислав Анатольевич

соискатель образовательной степени «магистр»

Винницкого торгового-экономического института КНТЭУ

Todorashko Vitaliy

master student of the

Vinnitsya Institute of Trade and Economics of KNTEU

Gedzyk Vladyslav

master student of the

Vinnitsya Institute of Trade and Economics of KNTEU

**ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО
КЛІМАТУ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ
ФОРМИРОВАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО КЛИМАТА В УСЛОВИЯХ
ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ
FORMING A PLEASANT ENTERPRISE CLIMATE IN CONDITIONS
OF FINANCIAL AND ECONOMIC INSTABILITY**

Анотація: У статті розглянуто особливості формування підприємницького клімату в умовах фінансово-економічної нестабільності. Проаналізовано тінізацію національної економіки. Вказано основні проблеми процесу формування сприятливого підприємницького клімату в Україні.

Ключові слова: підприємницький клімат, фінанси, економіка, тіньова економіка, сприятливе економічне середовище, державне регулювання.

Аннотация: В статье рассмотрены особенности формирования предпринимательского климата в условиях финансово-экономической нестабильности. Проанализированы тенезацию национальной экономики. Указаны основные проблемы процесса формирования благоприятного предпринимательского климата в Украине.

Ключевые слова: предпринимательский климат, финансы, экономика, теневая экономика, благоприятная экономическая среда, государственное регулирование.

Summary: The article considers the peculiarities of the formation of an entrepreneurial climate in conditions of financial and economic instability. The shadowing of the national economy is analyzed. The main problems of the formation of a favorable business climate in Ukraine are indicated.

Key words: entrepreneurial climate, finance, economy, shadow economy, favorable economic environment, state regulation.

Протиріччя між соціально-економічною роллю й уразливим положенням бізнесу, а також недостатній рівень розвитку малого та середнього підприємництва в Україні підкреслюють необхідність створення сприятливих умов для його успішного розвитку та впровадження комплексних програм його підтримки. Досвід розвинених

країн свідчить, що активна участь держави в розробці й реалізації економічної політики, спрямованої на підтримку цього сектору економіки, є необхідною умовою його успішного функціонування та розвитку. Можна додати, що особливості формування підприємництва в Україні обумовлюються характером перехідного періоду, а такому періоду в економіці будь-якої країни притаманні нестабільність, альтернативність, вплив неекономічних факторів.

Проблемам і перспективам розвитку малого та середнього бізнесу приділяють увагу такі вчені, як А. Айсан, М. Наблі, М. Буссе, О. Лібанова, К. Ващенко, З. Варналій, В. Воротін, Г. Колісник, М. Варудакіс, Я. Жаліло, В. Геєць, Т. Кінда, В. Кіщак та ін. Дослідження науковців в основному розкривають стан і перспективи розвитку підприємництва та окреслюють основні засади стратегії модернізації світової та української економіки в посткризовий період.

Сучасні економічні умови та розвиток політичних і соціально-економічних відносин вимагають не лише окреслення перспектив, а й розробки альтернативних варіантів розвитку, зокрема із використанням успішного зарубіжного досвіду. Таким чином, існує необхідність постійного дослідження цієї проблеми та розробки відповідних рекомендацій для бізнесу, що і є метою статті.

На сучасному етапі економічного розвитку України, коли її визнано країною з ринковою економікою, необхідно приділити особливу увагу аналізу існуючих механізмів управління підприємництвом, його державної підтримки з урахуванням членства нашої держави у Світовій організації торгівлі (СОТ) і формування нових механізмів співпраці з Європейським Союзом. Одним із кроків держави, анонсованим як покращення підприємницького клімату, було впровадження Податкового кодексу України, пенсійної реформи та низки інших законодавчих актів [7].

Важливим напрямом становлення ефективного підприємницького середовища є формування взаємовідносин «держава – підприємець» і розвиток соціального партнерства у підприємницькому секторі, яке базується на поєднанні приватної підприємницької ініціативи та інтересів держави, які реалізуються через ряд заходів державного впливу на підприємницький сектор. Серед основних принципів соціального партнерства підприємництва і держави необхідно виділити:

- поєднання економічних інтересів, що передбачає зацікавленість підприємців і держави у співробітництві та взаємообумовленій реалізації власних і спільних інтересів;
- прозорість, що передбачає доступ підприємців до усіх заходів з регулювання підприємницької діяльності та прозорість усіх процедур, а також відповідальність бізнесу та прозорість діяльності підприємців (за виключенням тих аспектів господарської діяльності, що становлять комерційну таємницю);
- взаємна відповідальність, що передбачає як відповідальність підприємців перед суспільством, так і відповідальність держави перед підприємцями, зокрема у гарантуванні власності та захисту інвестицій,
- соціальна корисність, що передбачає спрямованість спільних дій підприємців і держави на задоволення суспільних потреб;
- ефективність, що передбачає необхідність чіткої економічної оцінки як діяльності підприємницького сектора, так і економічної оцінки і обґрунтованості заходів державного регулювання підприємництва.

Однією з найважливіших функцій держави в розвинутих країнах є створення сприятливих умов для інноваційної діяльності підприємницького сектора, що викликає необхідність здійснення комплексу взаємозалежних заходів щодо забезпечення сприятливих

правових і організаційно-економічних умов для його ефективного розвитку в Україні.

Державна політика розвитку підприємництва при цьому визначає основні принципи, напрямки і форми економічного і правового управління розвитком підприємництва з урахуванням державних інтересів і пріоритетів.

Особливо необхідно підкреслити наступні проблеми: відрив науки від господарської практики; відсутність механізмів оцінки ефективності державних науково-технічних програм; переважне фінансування організацій, а не пріоритетних напрямків наукової діяльності.

Накопичений науково-технічний потенціал країни може бути задіяний тільки за умови поглиблення й інтенсифікації процесів його адаптації до нових реалій. Головні задачі сьогодні - формулювання стратегічних цілей розвитку України, перетворення її інституціональної структури, зміна механізмів взаємодії наукових і інноваційних організацій зі споживачами їх продукції як у підприємницькому, так і в державному секторах економіки [11].

Однією з основних проблем є те, що платнику податків складно порахувати, скільки конкретно коштів він повинен заплатити в бюджет і за що; крім того, при оплаті цих коштів виникають штучно створені труднощі. Спроби реформування податкової системи України із впровадженням Податкового кодексу ситуацію не покращили. Реформи так і не зменшили рівень тінізації економіки, як і корупцію в контролюючих органах (табл. 1).

Дослідження міжнародних організацій свідчать про складну фінансово-економічну ситуацію в Україні. Представлений рейтинг тінізації економіки був складений міжнародною Асоціацією дипломованих сертифікованих бухгалтерів (ACCA) в рамках дослідження, присвяченого оцінці і прогнозу розвитку глобальної тіньової економіки.

У рейтинг потрапили 28 держав. Серед них Україна опинилася на третьому місці, так як обсяг тіньової економіки складає 1 трлн 95,3 млрд гривень або 45,96% від показника ВВП країни за минулий рік. При цьому прогноз на 2017 рік для України не зовсім вдалий, так як обсяг тіні збільшиться до 46,12%.

Гірша ситуація тільки в Азербайджані і Нігерії, де показники "тіні" складають 67,04% і 48,37% відповідно.

При цьому, три головні чинники, що визначають розмір тіньової економіки в Україні стали: бюрократія, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності і політична ситуація [2].

Таблиця 1

Рейтинг тінізації економіки у % до ВВП

Країна	2011	2016	2017	2020	2025	В середньому
Велика Британія	11.83	11.47	11.29	11.19	10.83	11.33
Японія	10.22	10.08	9.89	9.42	7.86	9.5
Азербайджан	47	67.04	66.12	56.73	58.38	58.05
Нігерія	50.73	48.37	47.7	46.99	46.11	47.93
Латвія	25.45	24.57	24.17	23.21	20.79	23.61
США	8.2	7.78	7.69	7.42	6.94	7.59
Польща	24.59	23.68	23.42	22.95	22.13	23.33
Китай	10.53	10.15	10.17	10.05	9.9	10.12
Росія	39.33	39.07	39.29	39.37	39.3	39.19
Україна	45.16	45.96	46.12	46.1	45.98	45.84

Доцільно навести декілька прикладів успішного втручання держави в ринкову економіку, що нейтралізували більшу частину негативного впливу кризових явищ. Економіка США кінця 70-х переживала найсильнішу стагнацію. У 1986 р. президент Р. Рейган ухвалив рішення щодо скорочення майже всіх видів податків. Одночасно була реформована система корпоративних податків, що обмежило кількість оптимізаційних заходів, до яких вдавалися компанії, аби зменшити оподатковувану базу. Результат не змусив себе довго чекати – економіка зі стагнації перейшла у

стадію активного зростання. Також у США упродовж декількох років з'явилося більше 40 млн робочих місць.

Супротивники зниження податків часто ставлять за приклад Швецію, де податки найвищі в Європі, але рівень життя найкращий. Крім того, Швеція – одна з тих країн, які практично не відчували кризи у 2008 р. Сьогодні рівень економіки в країні перевершив докризовий показник. Таких результатів країна змогла досягти за рахунок накопичень у приватному секторі, що дозволило зберегти попит на внутрішньому ринку, також до настання кризи у Швеції був різко знижений прибутковий податок. Однією з основних причин стабільного економічного стану країни є низькі адміністративні видатки, зокрема на утримання парламенту.

Доцільно навести основні кроки уряду Польщі, які зумовили позитивний результат, активізувавши розвиток саме малого та середнього бізнесу:

- 1995 р. – створено "Польський фонд підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу", який надає аналітичну інформацію про стан і перспективи розвитку МСБ та забезпечує координацію дій 240 агентств та інститутів підтримки МСБ;
- 1997 р. – організовано "Національний фонд кредитних гарантій", який здійснює кредитну підтримку МСБ;
- 1997 р. – відкрито "Агентство розвитку техніки та технологій", що суттєво скоротило час впровадження інноваційних технологій у практичну діяльність малих і середніх підприємств;
- 2003 р. – розпочато процес удосконалення податкового законодавства, зокрема впроваджено пільгові податкові тарифи для нових підприємств, спрощено процедуру банкрутства, запроваджено систему гарантування кредитів для МСБ;

- 2002–2006 рр. – затверджено програму "Капітал для підприємців", яка спростила процес залучення інвестицій для фінансування МСБ [8].

Ці заходи дозволили Польщі у щорічному проекті Світового банку "Легкість ведення бізнесу" покращити свою позицію і піднятися з 82 місця у 2009 р. на 24 у 2016 р. серед 190 досліджених країн (табл. 2) [1].

Позитивні тенденції демонструє й Грузія, де з 1 січня 2011 р. набув чинності новий Податковий кодекс. Ним зокрема введено класифікацію бізнесу та посаду – "захисник прав платників податків" (або податковий омбудсмен), який щорічно звітуватиме Фінансово-бюджетному комітету щодо ситуації із захистом прав платників податків.

Таблиця 2

Рейтинг країн за легкістю ведення бізнесу

Країна	Легкість ведення бізнесу	Регістрація підприємств	Одержання дозволів на будівництво	Регістрація власності	Кредитування	Захист інвесторів	Оподаткування	Міжнародна торгівля
Сінгапур	2	6	10	19	20	1	8	41
США	8	51	39	36	2	41	36	35
Данія	3	24	6	12	32	19	7	8
Грузія	16	8	8	3	7	7	22	54
Польща	24	107	46	38	20	42	47	1
Японія	34	89	60	49	82	53	70	49
Україна	80	20	140	63	20	70	84	115
Німеччина	17	114	12	79	32	53	48	38
Швеція	9	15	6	10	75	19	28	18

Також суттєво знижено податкове навантаження в порівнянні з попереднім варіантом кодексу. За новим Податковим кодексом грузинський бізнес розподілено на мікробізнес, малий, середній і великий (до категорії "мікробізнес" увійшли фізичні особи зі щорічним оборотом

коштів до 30 тис. ларі (16 690 доларів США), які не використовують найману робочу силу. Цей тип бізнесу взагалі звільнений від сплати податків. Також від сплати ПДВ (18 %) звільнений бізнес з оборотом до 100 тис. ларі (55 600 доларів США). Під формулювання "малий бізнес" потрапляють бізнесмени зі щорічним оборотом коштів не більше 200 тис. ларі (111 300 доларів США), які обкладаються податком від 3 до 5 %. Крім того, спрощено бухгалтерський облік (потрібно лише щоквартально відсилати податкову декларацію електронною поштою); прибутковий і соціальний податок об'єднані й становлять 20 %, податок із прибутку – 10 %, ПДВ – 18 %. Об'єкт підприємництва відкривається за 15–20 хвилин – для реєстрації в цивільному реєстрі потрібна лише заява. Ліцензії на діяльність не потрібні (крім медичної та педагогічної) [3].

Непоследовність у проведенні економічних реформ призвела до того, що перехід від адміністративно-командної системи до ринкової супроводжується зростанням тіньової економіки. При цьому створюються сприятливі умови для корупції, хабарництва, криміналізації економіки. Так, за даними Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку Україна посідає 80 місце серед 185 країн за показниками легкості ведення бізнесу.

Податкове навантаження охоплює не тільки податки та інші обов'язкові платежі, а й вартість часу працівників підприємств, що забезпечують і контролюють дотримання вимог податкового законодавства. Лише на це українські підприємства витрачають понад 8 % свого річного доходу, а якщо врахувати постійні зміни в законодавстві, регулярні перевірки, необхідність відвідування контролюючих органів, то вітчизняні товари при такому підході втрачають конкурентоспроможність на світовому ринку.

Можна стверджувати, що для успішного виведення економіки зі стану стагнації та подальшого поліпшення бізнес-клімату необхідні не

лише виважені рішення на рівні держави, а й перебудова самосвідомості та підвищення соціальної відповідальності всіх учасників ринку. Як стверджує більшість підприємців, вони прагнуть чесно сплачувати податки, але в умовах нестабільного законодавства, що постійно змінюється, не мають змоги це робити. Наприклад, замість того, щоб знизити навантаження на загальну систему оподаткування, ввели фактично паралельну податкову систему – спрощену яку використовують для оптимізації.

Сучасний стан та розвиток українських підприємств знаходиться у тяжкому становищі. Значний вплив на дану ситуацію зумовила адаптація до ринкових відносин, а також наслідки світової економічної кризи. Для покращення ситуації необхідним є створення механізмів, які б стимулювали суб’єктів господарювання нарощувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, оновлювати виробничу матеріально-технічну базу. Але реальне становище підприємств в економіці свідчать, що процес розвитку вітчизняного виробництва натрапляє на ряд істотних перешкод. Адже реформи, що проводяться, не завжди відповідають рівневі розвитку підприємництва, а недосконалість інституційного середовища підприємництва призводить до негативного обмеження свободи підприємницької діяльності.

Саме тому проблема кардинального поліпшення параметрів динаміки, структури та ефективності вітчизняного промислового виробництва відповідно до викликів і вимог як поточного, так і перспективного соціально-економічного розвитку країни залишається дуже актуальною. Збереження нинішніх показників технічного рівня і темпів оновлення виробничих потужностей, ресурсо та наукомісткості виробництва, продуктивності капіталу і праці, динаміки інвестицій та інновацій становить загрозу не тільки для майбутнього промислового потенціалу України, але й для її національної безпеки.

Також вагомою причиною нинішнього стану економіки України стало багаторічне випереджувальне зростання засобів виробництва порівняно з виробництвом предметів споживання. Внаслідок такої політики Україна успадкувала від СРСР нераціональну структуру промисловості, три чверті виробництва якої становила продукція важкої промисловості і лише чверть – продукція, призначена для задоволення потреб споживачів [5].

Нами встановлено, що в економіці України роль промисловості залишається провідною. В цьому секторі виробляється близько 40% загальноукраїнського випуску товарів і послуг, 80% їх експорту, створюється понад 30% ВДВ. У цій галузі сконцентровано приблизно третину основних засобів виробництва і зайнятих в економіці. При всій складності сьогоденної ситуації промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, прибутків підприємств, податкових і валютних надходжень держави [4].

Як стверджують самі підприємці, найхарактернішими факторами, які гальмують розвиток підприємств є:

- організаційно-правові труднощі започаткування бізнесу, особливо на стадії переходу від реєстрації до початку діяльності;
- недоступність кредитних ресурсів як для започаткування, так і для ведення бізнесу чи його відновлення, недостатні зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями по залученню інвестицій і гарантій;
- переважно декларативний характер державної підтримки підприємства, неоднозначність та суперечливість чинної нормативно-правової бази;
- несприятлива податкова політика;
- доволі громіздка система бухгалтерського обліку та звітності;
- обмежені можливості для захисту від протиправних посягань;

- криза не платежів та проблеми з формуванням нових взаємозв'язків, каналів збуту;
- недостатність професійних знань та досвіду тих, хто займається малим та середнім бізнесом [9; 12].

Розвиток малого бізнесу гальмують: недосконала державна політика щодо його підтримування, високі податки, обмеження на окремі види діяльності, адміністративні бар'єри, бюрократична система в отриманні ліцензій. Малий і середній бізнес не має покращень умов щодо доступу до кредитів, судового захисту, захисту від свавілля контрольних органів і рейдерських захватів.

Нині особливо важливою умовою для розвитку підприємництва є створення привабливого інвестиційного середовища для вітчизняних та іноземних інвесторів. Україна має великі можливості для активної діяльності інвесторів – значний споживчий ринок, вигідне геополітичне розташування, багаті природні ресурси, кваліфіковану й водночас дешеву робочу силу, потужну наукову базу. Однак макроекономічне середовище дуже несприятливе для інвестицій – високі реальні процентні ставки, високі податкові ставки, суперечливе і невідповідне сучасності господарське законодавство, тінізація економіки тощо. Для збільшення кількості товарів та послуг, які продукує національна економіка необхідна концентрація державних інвестицій на стратегічно важливі напрямки.

У сфері зовнішньоекономічних зв'язків головним завданням є поступове входження України у світовий економічний простір. Для цього слід створити стабільну і сприятливу правову основу для залучення іноземних інвестицій. Водночас необхідний захист молодого національного виробника від конкуренції іноземних фірм. Що ж стосується перебудови структурної політики, то вона повинна ґрунтуватися, з нашої точки зору, на визнанні пріоритетності наукомістких і високотехнологічних галузей економіки, які не зруйновано до кінця і які

в змозі зберегти здатність України ввійти у світовий економічний простір з високим технологічним потенціалом.

На нашу думку, щоб зменшити залежність від ціноутворення у паливно-енергетичній сфері потрібно розробляти систему щодо економного використання ресурсів, знижувати енергомісткість базових галузей, приділяти більшій увазі розробці енергоефективних технологій [10].

На основі вищезазначеного пропонуємо брати до уваги основні напрямки прискорення розвитку підприємництва в економіці України:

- подальше удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва;
- удосконалення кредитної політики, організація державних кредитних установ з метою пільгового кредитування суб'єктів підприємницької діяльності;
- удосконалення податкової політики, тобто забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування;
- посилення державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- стимулювання розвитку підприємництва в галузях, що забезпечують найвищу ефективність суспільного виробництва та його конкурентоспроможність завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуску принципово нових видів продукції;
- посилення відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу;
- встановлення відповідних законів з метою посилення боротьби з корупцією;

- формування потужного внутрішнього сукупного попиту на вітчизняну продукцію;
- орієнтація на експорт, що вимагає створення наукомістких робочих місць з метою використання інтелектуального потенціалу у виготовленні високоякісної продукції.

Отже, для подолання корупції та покращення бізнес-клімату в Україні потрібно реформувати податкову систему та знизити податкове навантаження, унеможливити існування двох неузгоджених систем оподаткування, залишити лише два податки – з обороту та соціальний. Також для активізації інвестиційної діяльності необхідно впровадити стимулюючу модель податку на прибуток із відповідним механізмом його адміністрування. Для прикладу, в розвинених європейських країнах ставки податку досить високі (25–35 %), однак вони застосовуються лише для тієї частини прибутку, яку акціонери (власники) бажають вилучити (тобто отримати як дивіденди). Для тієї ж частини, яку підприємство планує інвестувати, діють спрощені податкові режими у формі знижених податкових ставок на прибуток або загалом звільнення від оподаткування тієї частини податку на прибуток, яку підприємство реінвестує в модернізацію.

Україна повинна формувати вигідну митну політику, сприяти імпорту сировини, а не готових товарів. Також необхідно вміло організовувати власне виробництво необхідної продукції, щоб уникати залежності від аналогічного імпорту.

Таким чином, лише за розробки ефективної якісної моделі розвитку вітчизняних підприємств Україна зможе збільшити виробництво національних товарів та послуг. Такі покращення сприятимуть економічному зростанню, поліпшенню рівня життя та зниженню безробіття.

Література

1. DOING BUSINESS: Офіційний веб-сайт. — Режим доступу :
<http://www.doingbusiness.org>
2. Emerging from the shadows The shadow economy to 2025[Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/epi-shadow-economy.pdf
3. Georgia USA [Електронний ресурс]. — Way of access:
<http://www.georgia.org/business-resources/small-business-resources>.
4. Бурлай Т. Прогнозна економетрична модель для оцінки змін реального ВВП України з урахуванням потенціальних шокових впливів./ Т. Бурлай // Економіка України. – 2009. – №11 – 7 с.
5. Ващенко К.О., Варналій З.С., Воротін В.Є., Геєць В.М., О.М. Кужель, Лібанова О. В. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь./ К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, О.М. Кужель, О.В. Лібанова.– К.: Держкомпідприємство, 2008. – 52с.
6. Верховна Рада України : Офіційний веб-сайт. — Режим доступу :
<http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>.
7. Кіщак В. Розвиток малого та середнього підприємництва: досвід Польщі, Угорщини, Чехії [Електронний ресурс] / В. Кіщак, І. Кіщак. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
8. Кручок С. Г. Оцінка фінансового стану підприємств. / С.Г. Кручок // Фінанси України. – 2009. – № 8. – 10 с. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посібн. для вищ. навч. заклад. / В.О. Мец– К.: КНЕУ, 1999. – 437 с.
10. Мироненко М. Ю. Механізм державної підтримки підприємливості та ініціативи у сільському господарстві / М. Ю. Мироненко // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр.

Дніпропетр. регіон. ін-ту держ. упр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ
НАДУ, 2011. – № 3 (10). – С. 166–176.

9. Стоянова М.М. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні /
Международ. наук.-практ.конф. “Україна наукова 2003”.
Дніпропетровськ-Запоріжжя, 2003. С. 15-18.
11. Мироненко М. Ю. Тенденції формування конкурентоспроможності
України на основі реалізації ефективної регіональної політики / М.
Ю. Мироненко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 9. – С.
106–109.